

Bevezetés

A Magyar hangtörténet
c. tárgyhoz

A tárgy célja

- Hangtörténeti folyamatok bemutatása
 - döntően: ómagyar kor időszak
 - lehetőség: nyelvelmékek vizsgálata
 - de:
 - előzmény: ősmagyar kor
 - következmény: újabb korok
 - rendszerszerű összefüggések

1. Szótag- és hangsúlyviszonyok

1. szótag

- Szerepe a nyelvben:
 1. a nyelv hangzásbeli felépítésében
 - a) nyelvi ritmika
 - b) szótagolási szabályok
 - a) legrégebbi nyelvemlékekre is jellemző
ÓMS, HB

1. szótag

- Szerepe a nyelvben:
 1. a nyelv hangzásbeli felépítésében
 - a) nyelvi ritmika

ÓMS.

Walasth wylagumtul

sydou fyodumtul

ezes urumemtul

1. szótag

- Szerepe a nyelvben:
 1. a nyelv hangzásbeli felépítésében
 - a) nyelvi ritmika
 - b) szótagolási szabályok

sorvégi elválasztás

26/24: *sy|rolmol, a|niath, uila|ga*

↕

uo|lna, vilag|on

1. szótag

- Szerepe a nyelvben:
 1. a nyelv hangzásbeli felépítésében
 2. hangtörténetben
 - a) hangsúlyos – hangsúlytalan
 - b) nyílt – zárt

1. szótag

- Szerepe a nyelvben:
2. hangtörténetben

Vértés Edit: statisztikai vizsgálat

szótagszám \ szövegtípus	1	2	3	4	5	6
Árpád-kori szövegek	28%	36%	22%	10%	1,2%	0,1%
Mai szövegek	37%	34%	18%	8%	2,4%	0,6%

1. szótag

- Szerepe a nyelvben:
 - 2. hangtörténetben
 - nyelvtörténeti magyarázata?
 - 2-3-4 szótagosok száma csökken
 - tővégi mgh eltűnése
 - hodu utu*
 - két nyílt szótagos tendencia
 - malina, tilutoa*

1. szótag

- Szerepe a nyelvben:
 - 2. hangtörténetben
 - nyelvtörténeti magyarázata?
 - 1 szótagosok száma nő
 - névelő
 - 5-6 szótagosok száma nő
 - szóösszetételek
 - raggá válás: agglutináció

2. hangsúlyviszonyok

- Szóbeliséggel van összefüggésben
de: itt írott szövegek >
milyen tanulságok adódhatnak?

1. első szótag hangsúlyos volta

alapnyelvi sajátosság

alátámasztják-e a nyelvemlékek?

a) általános sajátosság b) speciális jellemző

2. hangsúlyviszonyok

a) általános sajátosság

szóalakok hangtani felépítése

– szó elején: nincs msh-torlódás

– szó belsejében

HB. *milostben, zocoztia, uromchuz*

holz, uromc, hotolm

csak a szókezdő pozíció kivételes!

2. hangsúlyviszonyok

b) különleges fogódzó

szláv jövevényszavak

szlávban: torlódásos kezdet

magyarban: feloldva a torlódás

szl. *svęt* >

HB. *scentucut*

szl. *svobod* >

HB. *zoboducha*

szl. *král'* >

KTSz. *kyralanok*

szl. *sluga* >

Sulgad szem.név

2. hangsúlyviszonyok

b) különleges fogódzó

szláv jövevényszavak

de: szó belsejében: nincs feloldás!

HB. *achscin, archangelt*

HBK. *timnucebeleul*

sőt: mgh esik ki olykor

HB. *vermut* (< *verem*)

↓
KTSz. *bormuc* (< *barom*)

2. hangsúlyviszonyok

összegezve:

a) első szótagi mgh. nagy intenzitás
(fonetikailag erős hang)

b) a többi szótag vokálisa kisebb intenz.
(fonetikailag gyenge hang)

- nyíltabbá válás
- nyúlás

2. hangsúlyviszonyok

összegezve:

a) első szótagi mgh. nagy intenzitás
(fonetikailag erős hang)

b) a többi szótag vokálisa kisebb intenz.
(fonetikailag gyenge hang)

– nyíltabbá válás
– nyúlás

– zártabbá válás
– eltűnés

2. hangsúlyviszonyok

2. a szótagok zárt vagy nyílt volta

mgh-k eltérő viselkedése

HB. *hal*

χálálnék χáláláál

illabiális

χolsz χoltát

labiális

zárt és nyílt szótagok aránya:

régen: 53% – 47% ma: 52% – 48%

2. hangsúlyviszonyok

2. a szótagok zárt vagy nyílt volta

de! – szóalakzáró szótagok:

ÓMS: 132 szóalak

 mgh-s végű (nyílt szótagú): 25

 msh-s végű (zárt szótagú): 107!

oka: szóalakokat régtől inkább msh zárja

a szóalakvégek kivételével:

 nyílt szótagok többségben

2. hangsúlyviszonyok

2. a szótagok zárt vagy nyílt volta

szóvégi zárt szótagok magas számának oka a régi szövekben:

– ma mgh-s szóvég helyén régen msh-s

HB. *uolou* [βoloβ]

– ma: határozott névelő *a* alakja > nyílt szótag — régen nincs névelő

↓
korai szövegek nyíltszótagúsága a jellemző